וְמִינַּנְהוּ כּוּלֵּי עָלְמָא – ונחבאים היו כל בני העיר שלא יראה השר שיש אנשים רבים בעיר. כִּי אָתֵי – כאשר בא השר לבקשו שיגבה מס מבני העיר, אָמַר לֵיהּ אביו של רבי זירא לשר, מַמָּאן נְבָעֵי – ממי אבקש כסף, שאין כאן הרבה אנשים לגבות מהם. מספרת הגמרא: כִּי נַיְחָא נַפְשֵׁיהּ – כאשר נפטר אביו של רבי זירא, אָמַר לְהוּ – לאנשי ביתו, שְׁקוֹלוּ תְּלֵיסַר מְעֵי דְּצֵירֵי לִי בְּמָדִינְאֵי – טלו שלש עשרה מעות הצרורות בסדין שלי, וְהַדְרוּ לֵיהּ לְפַלָּנְיָא – ותחזירו אותם לפלוני, דְּשַׁקַּלְתִּינְהוּ מִינֵּיהּ וְלָא אִיצְטְרִיכוּ לִי – שגביתי אותם ממנו ולא הוצרכתי להם.

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרְאִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית, משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. מברר הגמרא: מַאי קָאָמַר – מה כוונת רבי שמעון לומר. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר, בַּתְּחִילָּה הָיוּ חכמים אוֹמְרִים, אוֹסְפֵי פירות שְׁבִיעִית לעצמם, כְּשֵׁרִין, סוֹחֲרִין בפירות שביעית פְּסוּלִין. מְשָׁרְתֵי מַמְצִיאֵי מָעוֹת לָעֲנִיִּים – ומזמן שהתרבו אנשים שהיו נותנים כסף לעניים, וְאָזְלִי עֲנִיִּים וְאָסְפִי לְהוּ וּמַיְיתוּ – ותמורת המעות היו העניים הולכים ואוספים פירות ומביאים להם, ונמצא שהעניים עושים סחורה בפירות שביעית, חָזְרוּ לוֹמַר שֶׁאֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין האוסף, ובין הסוחר, פְּסוּלִין לעדות.

הגמרא דוחה ביאור זה, ומבארת באופן אחר: קָשׁוּ בָּהּ בְּנֵי רָחְבָּה – הקשו על ביאור זה בני האיש ששמו רחבה, הַאי – לביאור זה, וכי האם היה למשנה לכתוב 'מְשָׁרְתֵי הָאֲנָסִים', והלא אינם אנסין, שהרי המציאו מעות לעניים על כך, ואלא 'מְשָׁרְתֵי הַסּוֹחֲרִין' מִיבָּעֵי לֵיהּ – כך היה צריך לשנות, שהם העניים שהיו עושים סחורה בפירות. אֶלָּא הביאור בדברי רבי שמעון כך הוא, בַּתְּחִילָּה הָיוּ אוֹמְרִים אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין האוסף שלא לצורך אכילה, ובין הסוחר בפירות שביעית פְּסוּלִין לעדות. אבל מְשָׁרְתֵי הָאֲנָסִין – שהכריחו את בעלי השדות לאסוף פירות, וּמַאי נִינְהוּ – ומי הם אותם אנסים, אלו שלוחי בית המלך לגבות אַרְנוֹנָא – מס למלך מתבואות השדה, והיו אונסים את ישראל לעבוד בשדותיהם כדי שיהיה להם תבואה לתת למלך, וחכמים התירו להם לעבוד בשדה בשביעית כְּדַמַכְרֵיהּ רַבִּי יַנַּאי בעירו, פּוּקוּ [ר"צאו] וְזִרְעוּ בַּשְּׁבִיעִית מָשׁוּם אַרְנוֹנָא. ומכיון שהותר להם לעבוד בשדה, חָזְרוּ לוֹמַר אוֹסְפִין כְּשֵׁרִין לעדות, סוֹחֲרִין פְּסוּלִין.

הגמרא מביאה מעשה לגבי היתר עבודה בשביעית: רַבִּי חִיָּיא בַּר זַרְנוּקֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, הֲווֹ קָאָזְלִי לְעֵבֶר שָׁנָה בְּעַכְּוָא – היו הולכים לעבר את השנה במקום הנקרא עסיא, פָּגַע בְּהוּ – פגש אותם רֵישׁ לָקִישׁ, אִיטַּפֵּיל בַּהֲדַיְיהוּ – התלווה אליהם, אָמַר אִיזִיל – אלך עמם, אֶיחֱזֵי הֵיכִי עָבְדִי עוּבְדָא – ואראה איך הם עושים את מעשה עיבור השנה. בעודם בדרך, חַזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דְּקָא כָּרֵיב – ראה ריש לקיש אדם שחורש את שדהו. אָמַר לָהֶן ריש לקיש לרבי חייא ורבי שמעון, כמדומה אני שאדם זה הוא כֹּהֵן, וְחוֹרֵשׁ הוא את שדהו באיסור, ואתם צריכים להוכיחו. אָמְרוּ לוֹ רבי חייא ורבי שמעון לריש לקיש, יָכוֹל לוֹמַר החורש הזה, איני עובר על איסור, שכן אֲנִיסָטוֹן אֲנִי בְּתוֹכוֹ – שכיר אני לחרוש בשדה של גוי ואיני חורש בשדה שלי.

תּוּ חֲזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא – שוב ראה ריש לקיש אדם אחר, דַּהֲוָה כָּסַח כְּכַרְמֵי – שהיה זומר בכרמים את הגפנים, אָמַר לָהֶן ריש לקיש לרבי חייא ולרבי שמעון, כמדומה אני שאדם זה הוא כֹּהֵן, וְזוֹמֵר הוא את כרמו. אָמְרוּ לוֹ רבי חייא ורבי שמעון לריש לקיש, יָכוֹל אדם זה לוֹמַר, איני מתכוין להשביח את הכרם, אלא לַעֲקֵל בֵּית הַבַּד אֲנִי צָרִיךְ – אני נצרך לעץ הכרוך סביב הזיתים בבית הבד. אָמַר לָהֶם ריש לקיש, הֶלֵּב של אדם זה יוֹדֵעַ, אִם התכוין בזמירת העצים לַעֲקֵל בית הבד, אִם לַעֲקֵלְקַלּוֹת – או שכוונתו בזמירת העצים לעבור על הדת.

מבררת הגמרא: הֵי אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא – על איזה אדם אמר להם תחילה, אִילֵימָא הָא קַמַּיְיתָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא – אם נאמר שעל החורש אמר להם בתחילה, ועל כך ענו לו שהחורש יכול לומר שהוא שכיר בשדה של גוי, יש לשאול, הָא נַמִּי לֵימְרוּ אֲנִיסָטוֹן אֲנִי בְּתוֹכוֹ – גם לגבי הזומר היה להם לומר לריש לקיש שיכול הזומר לומר שכיר אני בכרם של גוי, ומדוע אמרו לו שצריך לעקל בית הבד. משיבה הגמרא: אֶלָּא הָא אָמַר לֵיהּ בְּרֵישָׁא – על הזומר אמר להם בתחילה, ואמרו לו שאינו עובר איסור מאחר ואין כוונתו לעבוד בשדה אלא נצרך הוא לעץ לקושרו בבית הבד, וַהֲדַר אָמַר לְהוּ הָכִי – ואחר כך אמר להם על החורש, שזה ודאי כוונתו לעבודת השדה, ועל זה אמרו לו שיכול לומר ששכיר הוא בשדה של גוי.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא כֹּהֵן – מדוע אמר להם שאדם זה הוא כהן. משיבה הגמרא: מִשּׁוּם דַּחֲשַׁדִּי אַשְּׁבִיעִית – שהכהנים חשודים לעבור על דברים האסורים בשביעית. ומצינו כן שחשודים הכהנים על השביעית, (דתנן) [דְּתַנְיָא] בברייתא, סָאָה פירות של תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלָה לְמָאָה סָאִין שֶׁל פירות שְׁבִיעִית, תַּעֲלֶה – תתבטל התרומה בפירות השביעית, כיון שתרומה בטלה באחד ומאה, אבל אם נפלה סאה תרומה לְפָחוֹת מִיכֵּן – לפחות ממאה סאה פירות שביעית, הדין הוא שכל הפירות שבתערובת יֵרָקְבוּ. וְהָוֵינַן בָּהּ – ונשאנו ונתנו בדברי ברייתא זו, אַמַּאי יֵרָקְבוּ, והרי פירות שביעית מותרים באכילה לפני זמן הביעור, ומאחר שכל איסור התערובת היא מחמת התרומה, אם כן שִׁיְּמְכְּרֵנוּ לַכֹּהֵן הרשאי באכילת תרומה, בְּדֵמֵי תְּרוּמָה – במחיר זול כמו שתרומה עולה, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סָאָה – ולא יטול מהכהן כסף עבור הסאה תרומה שיש בתערובת, מפני שהתרומה שייכת לכהנים. וְאָמַר רַב חִיָּיא מַשְׁמֵיהּ [ר"משמו] דְּעוּלָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת – למדנו ממה שלא התירו למכור את כל התערובת לכהנים, שֶׁנֶּחְשְׁדוּ כֹּהֲנִים אַשְּׁבִיעִית – שלא ישמרו את הלכות השביעית, וישהו את הפירות לאחר זמן הביעור.

הגמרא מביאה את המשך המעשה של ריש לקיש עם רבי חייא ורבי שמעון: אָמְרוּ רבי חייא ורבי שמעון זה לזה, טָרוֹדָא הוּא דְּיֵין – ריש לקיש הוא קנתרן ומטריח אותנו בדבריו. כִּי מָטוּ לְהָתָם – כאשר הגיעו לעליית הגג שבה היו מעברים את השנה, סָלְיְקוּ לְאֵינָּרָא – עלו אלו האמוראים לעלייה, שַׁלְּפוּהּ לְדִרְבָּנָא מִתּוֹתֵיהּ – והוציאו את הסולם שדרכו היו עולים לגג מתחתיו, כדי שלא יעלה ריש לקיש אחריהם. אֲתָא ריש לקיש לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – לפני רבי יוחנן, אָמַר לֵיהּ – שאל ריש לקיש את רבי יוחנן, בְּנֵי אָדָם הֶחָשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית האם הם כְּשֵׁרִין לְעֵבֵּר שָׁנָה, כלומר, האם רבי חייא ורבי שמעון כשרים לעבר את השנה, והרי מכיון שנעשו סניגורים לאנשים שעברו על הלכות השביעית, הרי הם גם חשודים לעבור על הלכות שביעית. הֲדַר אָמַר – לאחר ששאל ריש לקיש את שאלתו, חזר ואמר, לָא קַשְׁיָא לִי – אין לי שאלה בדבר בשרותם של אלו לעיבור השנה, שכן מִידֵּי דַּהֲוָה אַשְּׁלָשָׁה רוֹעֵי בָּקָר – כמו שמצינו שחכמים עיברו את השנה על פי שלשה רועי בקר, וְרַבָּנָן לא סמכו על חשבון רועי הבקר שהם פסולים לדין, אלא אַחוּשְׁבָּנַיְיהוּ סָמְכוּ – סמכו הם על החשבון שחכמים עשו שאכן צריכה שנה זו להתעבר, וכמו כן יוכלו לעבר את השנה על פי אלו החשודים על השביעית, מכיון שלא יסמכו על חשבונם. וַהֲדַר אָמַר – לאחר מכן חזר בו ריש לקיש ואמר, לָא דָּמֵי המעשה של רועי הבקר למעשה של אלו החשודים על השביעית, שכן הָתָם אצל רועי הבקר, הַדּוּר אִימְּנוּ רַבָּנָן וְעָבְרוּהָ לְהַהוּא שַׁתָּא – לאחר ששמעו את דברי רועי הבקר, נמנו החכמים שסברו שצריך לעבר את השנה, ועיברו על פי הרוב, אבל הָכָא באמוראים שהיו חשודים על השביעית, והיו חלק מהבית דין שרצה לעבר את השנה, איך מצטרפים אלו למנין, והרי קָשָׁר רְשָׁעִים הוּא – חיבור של אנשים רשעים הם, וְקָשָׁר רְשָׁעִים אֵינוֹ מַן הַמְּנָיָן – וחיבור של קבוצת אנשים רשעים אינו מצטרף למנין הנצרך לעיבור השנה. לאחר שריש לקיש קרא לאמוראים אלו רשעים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לריש לקיש, דְּא עָקָא – מה שאתה קורא להם רשעים זהו צרה, כי אין לקרוא להם כך.

כִּי אֲתוּ – כאשר באו רבי חייא ורבי שמעון לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אָמְרוּ לֵיהּ – שאלוהו האמוראים, קָרֵי לָן רוֹעֵי בָּקָר וְלָא אָמַר לֵיהּ

המשך בעמוד י

מַר וְלָא מָרֵי – ריש לקיש כינה אותנו בלשון גנאי ׳רועי בקר׳, ולא הוכחת אותו על זה. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, וְאִי קָרֵי לְכוּ – ואם היה ריש לקיש קורא לכם רוֹעֵי צֹאן, מַאי אָמֵינָא לֵיהּ – מה היה לי לומר לו, והתכוין לדחותם ממנו.

מבררת הגמרא: מַאי הכוונה קָשֶׁר רְשָׁעִים, ומנין לנו שאינו נחשב לאגודה אחת. מבארת הגמרא: שֶׁכְּבָר, שהיה ממונה על ביתו של חזקיה מלך יהודה, הָוָה דָּרֵישׁ בַּתְּלֵיסַר רַבָּוָתָא – היה דורש לפני שלש עשרה רבבות אנשים ששמעו את דרשתו, ואילו חִזְקִיָּה מלך יהודה, הָוָה דָּרֵישׁ בְּחַד סַר רַבְּוָותָא – היה דורש רק בפני אחת עשרה רבבות אנשים. כִּי אָתָא – כאשר בא סַנְחֵרִיב מלך אשור וְצַר עֲלַהּ דִּירוּשְׁלַיִם, כָּתַב שְׁבָנָא פִּתְקָא – פתק, שָׁדָא בְּגִירָא – וזרקו בחץ למאחורי החומה אל סנחריב, והיה כתוב בו ׳שְׁבָנָא וְסִיעָתוֹ תִּשָּׁלֵימוּ חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ לֹא תִּשָּׁלֵימוּ׳ – שבנא והעם שעמו, רוצים להשלים עם סנחריב ולעובדו, וחזקיה והעם שעמו אינם רוצים להשלים עם סנחריב. הגמרא מביאה פסוק הנדרש על זריקת החץ של שבנא: שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יא ב) ׳כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קָשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ אֹפֶל לְיִשְׁרֵי לֵב׳, כלומר, שבנא דרך הקשת ושלח מכתב על החץ, כדי להרוג בלשון הרע שכתוב במכתב את חזקיה וישעיה שהם ישרי לב. לאחר ששבנא שלח את המכתב חָוָה קָא מִסְתַּפֵּי חִזְקִיָּה – התיירא חזקיה, מפני שאָמַר, כיון ששבנא וסיעתו הם הרוב, דִּילְמָא חַס וְשָׁלוֹם נָטְיָה דַּעְתֵּיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בָּתַר רוּבָּא – אולי חס ושלום תנטה דעתו של ה׳ אחרי הרוב, וּכְיָון דְּרוּבָּא מְמָסְרֵי אִינְהוּ נַמֵּי מֵימְסְרֵי – ומכיון שהרוב רוצים למסור את עצמם ביד סנחריב, גם חזקיה והעם שעמו שהיו המיעוט גם ימסרו. בָּא הנביא ישעיה וְאָמַר לוֹ (ישעיה ח יב) ׳לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר׳ – אל תחשוש חזקיה למניינו של שבנא, שהעם חושב שהוא נחשב מנין ומחמת כן יש להם רוב, שבאמת אינו חשוב כרוב, כְּלוֹמַר – וישעיה התכוין לומר, שקֶשֶׁר רְשָׁעִים הוּא – אגודת רשעים היא האגודה של שבנא, וְקֶשֶׁר רְשָׁעִים אֵינוֹ מִן הַמְּנָיָן – וחיבור של רשעים אינו נחשב למנין, ולכך אינם נחשבים לרוב.

הגמרא דורשת פסוקים על מה שנעשה עם שבנא, ומה היה בסופו: הֲלָךְ שבנא לַחֲצוֹב לוֹ קֶבֶר בְּקִבְרֵי מלכי בֵּית דָּוִד, שהיה מתגאה למרוד בחזקיה ולהקבר בקברות המלכים, בָּא הַנָּבִיא ישעיה וְאָמַר לוֹ (ישעיה כב טז), מַה לְּךָ פֹּה וּמִי לְךָ פֹּה – מה מעשיך כאן ומי ממשפחתך קבור כאן, כִּי חָצַבְתָּ לְךָ פֹּה קָבֶר – שבאת לחפור לך קבר. והנביא אומר לו מה יהיה עונשו (שם כב יז), הִנֵּה ה׳ מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה כמו של גָּבֶר – איש, שהטלטול קשה לו. מבארת הגמרא: אָמַר רַב, הנביא אמר לו שהטלטול יהיה טלטול של גבר ולא של אשה, שכן טִלְטוּלָא דְּגַבְרָא קָשֵׁי מִדְּאִיתָּתָא – הטלטול של איש יותר קשה משל אשה.

דורשת הגמרא את המשך הפסוק: ׳וְעֹטְךָ עָטֹה׳ – וה׳ יפריח אותך כמו עוף בגלות. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מִלַּמֵּד שֶׁפִּרְּחָה בּוֹ צָרַעַת, והמקור לזה שכְּתִיב הָכָא ׳וְעֹטְךָ עָטֹה׳, וּכְתִיב הָתָם בפרשת מצורע (ויקרא יג מה) בענין הנהגת המצורע לאחר שטמאהו הכהן, ׳וְעַל שָׂפָם יַעֲטֶה׳, ולומדים מגזירה שוה שגם שבנא היה מצורע.

מביאה הגמרא פסוק נוסף (שם פסוק יח): ׳צָנוֹף יְצַנֶּפְךָ צְנִפָּה כַּדּוּר – סבוב יסובבך ה׳ בחיילים שיהיו סביבך כמו שורה, להגלותך אֶל אֶרֶץ רַחַבַת יָדַיִם וְגוֹ׳ שָׁמָּה תָמוּת, וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׳. דורשת הגמרא את סוף הפסוק: תָּנָא בברייתא, הוּא – שבנא, בֵּיקֵּשׁ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנָיו, לְפִיכָךְ נֶהְפַּךְ כְּבוֹדוֹ לְקָלוֹן, וכוונת הפסוק היא, שמה יהפכו מרכבות כבודך, לקלון שביקשת לעשות לבית אדוניך.

הגמרא מבארת מה היה בסופו של שבנא: בשעה שבאו שבנא וכל העם שהלכו עמו לצאת מהעיר להשלים עם סנחריב, כִּי הֲוָה נָפֵיק אִיהוּ – כאשר יצא שבנא עצמו מהעיר, אֲתָא – הגיע המלאך גַּבְרִיאֵל, אַחֲדֵיהּ לְדָשָׂא בְּאַפֵּי מַשְׁרְיָיתֵיהּ – ונעל את הדלת בפני כל המחנה שלו, ולא יכלו לצאת אחרי שבנא.

אָמְרוּ לֵיהּ – שאלוהו אנשי סנחריב לשבנא, מַשְׁיְרִיתָךְ הֵיכָא – היכן המחנה שלך שכתבת לנו שהשלימו עימנו. אָמַר להם שבנא, הָדְרוּ בִּי – חזרו ממה שהבטיחו לי. אָמְרוּ לֵיהּ אנשי סנחריב לשבנא, אִם כֵּן – שלא הבאת את האנשים שאמרת שיש לך, אַחוֹכֵי קָא מְחַיְּכַת בָּן – הרי אתה צוחק עלינו, נְקִבוּהוּ בַּעֲקָבָיו, וְתָלְאוּהוּ בְּזַנְבֵי סוּסֵיהֶם, וְהָיוּ מְגָרְרִין אוֹתוֹ עַל הַקּוֹצִים וְעַל הַבַּרְקָנִין [־מין קוצים].

הגמרא מבארת את מהותו של שבנא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שֶׁבְּנָא בַּעַל הֲנָאָה – רודף אחר הנאות הָיָה, והמקור לזה, כְּתִיב הָכָא בעניינו של שבנא, שהּ' אמר לישעיה (ישעיה כב טו) 'לֵךְ בֹּא אֶל הַסֹּכֵן הַזֶּה' – שילך אל שבנא, וּכְתִיב הָתָם אצל דוד המלך (מלכים א' א ב), שכאשר היה לו קר לעת זקנותו, אמרו לו עבדיו שיביאו לו נערה שתעמוד לפניו, 'וּתְהִי לוֹ סוֹכֶנֶת' – שתהא מחממתו, ובכך יהנה. למדים מכך שגם מה ששבנא נקרא 'סוכן' היה על שם שהיה בעל הנאות.

הגמרא לעיל (ע"א) דרשה את הפסוק (תהלים יא ב) 'כִּי הִנֵּה הרשעים ידרכון קשת' וגו' בעניינם של חזקיה ושבנא. ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוק שאחריו בענין זה: (וְאוֹמַר) 'כִּי הַשָּׁתוֹת יֻהָרְסוּן צַדִּיק מַה פָּעָל'. רַב יְהוּדָה וְרַב עִינָא נחלקו בביאור הפסוק, חַד אָמַר, הפסוק נדרש כך, אִילּוּ חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ נֶהֱרָסִים – נהרגים, צַדִּיק מַה פָּעָל – ה' הצדיק, איזה שכר הוא משלם לצדיקים. וְחַד אָמַר, הפסוק נדרש כך, אִילּוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יֻהָרַס על ידי סנחריב בעצתו של שבנא, צַדִּיק מַה פָּעָל – ה' הצדיק היכן הם נפלאותיו. וְעוֹלָא אָמַר, הפסוק נדרש כך, אִילּוּ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע שבנא שחשב להמית את חזקיה אֵינָן נֶהֱרָסוֹת ומתבטלות, חזקיה הַצַּדִּיק, מַה פָּעָל – מה שכרו.

שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שהפסוק נדרש אִילּוּ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, כלומר, על מחשבותיו של שבנא, הֵיינוּ מובן מה דִּכְתִיב 'כִּי הַשָּׁתוֹת יֻהָרְסוּן', כיון שמחשבות נקראות 'שָׁתוֹת' שהוא שת ונותנם בליבו. וְכֵן לְמַאן דְּאָמַר שהפסוק נדרש על בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָמֵי מובן הלשון 'שתות', כיון שממקומו של בית המקדש הושתת והתייסד העולם, דִּתְנַן במשנה, אֲבָל הָיְתָה שָׁם תחת הארון, מֵימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים – מאז ימיהם של דוד ושמואל ושלמה, וּשְׁתִיָּיה הָיְתָה האבן נִקְרֵאת, לפי שממנה הושתת העולם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהפסוק רומז לחִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ, קשה, הֵיכָא אַשְׁכְּחַן צַדִּיקֵי דְּאִיקְרוּ שָׁתוֹת – היכן מצינו שצדיקים נקראו שתות. מיישבת הגמרא: מצינו שהצדיקים נקראים שתות, דִּכְתִיב בתפילת חנה (שמואל א' ב ח), 'כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל' – כי לה' יש את הצדיקים שהם יסודות הארץ, וה' מייסד עליהם את העולם. הרי מבאן שהצדיקים נקראים שתות. וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא (ישעיה כח כט), 'הִפְלִיא עֵצָה הגדיל תּוּשִׁיָּה', שיש לדורשו שה' הגדיל את התורה ולומדיה הנקראים 'תושיה' כמו שהגמרא מבארת להלן, ואפשר אם כן לומר שהפסוק 'כי השתות יהרסון' רומז על הצדיקים לומדי התורה.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב חָנָן, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ של התורה תּוּשִׁיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַתֶּשֶׁת – מחלישה את כֹּחוֹ שֶׁל הָאָדָם. דָּבָר אַחֵר, נקראת התורה תּוּשִׁיָּה, שְׁנֵיתָנָה בְּחַשַּׁאי – בצינעה, וזאת מִפְּנֵי הַשָּׁטָן, שהיה מקטרג שלא תנתן התורה לעם ישראל. דָּבָר אַחֵר, תּוּשִׁיָּה, שתי תיבות הן 'תוהו שייה' ונדרש כך, אף שהתורה דְּבָרִים שֶׁל תֹּוהוּ – דיבור ואמירה בלבד אשר אין בהם ממשות, והרי היא כ'תוהו', בכל זאת 'שייה', כלומר שֶׁהָעוֹלָם מְשׁוּתָּת – עומד עֲלֵיהֶם.

הגמרא מביאה את דברי האמוראים בענין השמירה הנצרכת לתורה: אָמַר עוּלָּא, מַחֲשָׁבָה שהאדם דואג מהיכן ישיג את מזונותיו, מוֹעֶלֶת וגורמת לשכחה אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה יב) על גדלות ה', 'מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִּים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה' – ה' נותן מזונות לאדם ובכך מפר ומבטל מהחכמים את המחשבות והטרידה על מזונותיהם, שמחשבות אלו לא היו מניחות להם לעסוק בתורה שנקראת תושיה. אָמַר רַבָּה, אִם עָסוּקִין בתורה לִשְׁמָהּ, המחשבה על המזונות אֵינָהּ מוֹעֶלֶת להשכיח לימודו, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יט כא), 'רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת ה' הִיא תָּקוּם', וכך דורש רבה, גם כשיש בלב איש מחשבות על מזונותיו, מכל מקום עֲצַת שֵׁשׁ בָּהּ דְּבַר ה' – כשלומד לשמה, הִיא תָּקוּם לְעוֹלָם ולא תשכח ממנו.

שנינו במשנה לגבי הפסולים לדון ולהעיד: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין. פוסקת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.

דין נוסף: וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כּוּלָּן – כל הפסולים שנשנו במשנתינו, צְרִיכִין הַכְרָזָה בְּבֵית דין שפסולים הם לעדות, ועד שלא הכריזו עליהם אינם נפסלים. ולגבי רוֹעֶה, פְּלִינִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא האם צריך הכרזה לפוסלו. חַד אָמַר, בְּעֵי [־צריך] הַכְרָזָה. וְחַד אָמַר לֹא בְּעֵי הַכְרָזָה. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שרועה לֹא בְּעֵי הַכְרָזָה שהוא פסול, הֵיינוּ דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, סָתָם רוֹעֶה פָּסוּל – שאף סתם רועה, שלא הכריזו עליו, נפסל. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שגם רועה בְּעֵי הַכְרָזָה, קשה, מַאי כוונת רב במה שאמר סָתָם רוֹעֶה פָּסוּל, הרי סתם רועה לא הכריזו עליו. מיישבת הגמרא: כוונת רב לומר דִּכְסָתָמָא מַכְרִיזִינַן עֲלֵיהּ – שבסתם רועה, אף שלא באו עליו עדים שרעה עדרו בשדות אחרים, מכריזים עליו שהוא פסול.

הגמרא מביאה מעשה שלמדים ממנו שלא כל הפסולים צריכים הכרזה: הַהִיא – מעשה בשטר מַתָּנָה, דַּהֲווּ חֲתִימֵי עֲלַהּ תְּרֵין נַוָּלָנִין – שהיו חתומים עליו שני גוזלנים, והם היו עדי השטר, סָבַר רַב פָּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל לְאַכְשׁוּרֵהּ – להכשיר את השטר, ואף שעדיו גוזלנים, וטעמו היה משום דְּהָא לָא אַכְרִיזִינַן עֲלַיְיהוּ – שהרי עדיין לא הכריזו עליהם שהם פסולים, ועדים אינם נפסלים בלא הכרזה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב פפא, נְהִי [־אמנם] דְּבָעֲנַן הַכְרָזָה, אבל כל זה רק בְּנַוָּלָן דִּידְכֻתְּבָן, כגון אלו השנויים במשנתינו, אך בְּנַוָּלָן דְּאוֹרַיְיתָא, שהוא אדם החוטף חפץ מיד חבירו, מִי בָּעֲנַן הַכְרָזָה – האם צריך הכרזה, הלא בודאי שיש לפסול עדי שטר מתנה זה אף בלא הכרזה.

הגמרא מביאה עוד אנשים שפסלום לעדות: סִימָן דָּבָ"ר וַעֲרָיו"ת גַּנָּ"ב. אָמַר רַב נַחְמָן, אנשים שהם אוֹכְלֵי דָּבָר אַחֵר – מקבלים צדקה מן הגויים, הרי הם פְּסוּלִין לְעֵדוּת. מוסיפה הגמרא: הָנֵי מִילֵּי – דין זה שנפסלים אין זה אלא כשהם מקבלים מהגויים בְּפַרְהֶסְיָא, אֲבָל כשמקבלים בִּצְינָעָה, לֹא. וּבְפַרְהֶסְיָא נַמִּי לָא אֲמָרַן שנפסלים אֶלָּא דְּאֶפְשָׁר לֵיהּ לְאִיתְּוֹנֵי בִּצְינָעָה – רק אם יכול לקבל מהם לצורך מזונותיו בצינעה, וְקָא מְבַזֵּי נַפְשֵׁיהּ בְּפַרְהֶסְיָא – ומזלזל בעצמו לקבל מהם בפרהסיא, אֲבָל כשלֹא אֶפְשָׁר לֵיהּ לקבל מהם בצינעה, אינו נפסל מכיון שחַיּוּתֵיהּ הוּא – חייו תלויים בזה.

אָמַר רַב נַחְמָן, הַחֲשׁוּד לבוא עַל הָעֲרָיוֹת, כָּשֵׁר לְעֵדוּת. רב ששת תמה: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת לרב נחמן, עֲנִי מָרֵי – ענני אדוני, אַרְבְּעִין בְּכַתְפֵּיהּ וְכָשֵׁר – וכי יתכן שאדם זה מצד אחד יהיה דינו ללקות ארבעים מלקות בכתפיו, ומצד שני יהיה כשר לעדות, ובודאי שנפסל. אָמַר רָבָא, וּמוֹדֶה רַב נַחְמָן לְעִנְיַן להעיד בְּעֵדוּת אִשָּׁה שֶׁהוּא פָּסוּל, שיש לחשוש שמשקר בעדותו כדי שיוכל לקלקל עמה. מבררת הגמרא את דברי רבא: אָמַר רְבִינָא, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַב פָּפָּא, לֹא אֲמָרַן – לא נאמר דין זה שהחשוד על העריות אינו נאמן בעדות אשה, אֶלָּא לְאַפּוֹקֵהּ – להוציאה מבעלה, כגון שמעיד שבעלה מת או גירשה, שבזה יש לו תועלת בכך שתהיה מותרת ויוכל לקלקל עמה, וחשוד הוא לשקר, אֲבָל לְעַיּוּלֵהּ – להכניסה לבעלה, שמעיד שנישאת לפלוני, לֵית לָן בָּהּ – אין לנו לחשוש שמשקר כיון שאין לו תועלת מכך, וכשר הוא. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, הָא עֲדִיפָא לֵיהּ – דבר זה שתהיה האשה נשואה ואסורה לו, עדיף לו מאשר שתהיה פנויה, משום דִּכְתִיב (משלי ט יז), 'מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְגוֹ' וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם', כלומר, כשנהנה אדם מדברים האסורים לו, הם מתוקים ונעימים יותר מאשר כשעושה אותה הנאה בהיתר, ולכך חשוד זה מעדיף לבוא עליה כשהיא נשואה ותהא באיתו ביאת איסור, מאשר לבוא על פנויה שביאת היתר היא, ויש מקום לחשוש שישקר גם לומר שהאשה נשואה,

המשך בעמוד רלז

ולא יהיה נאמן, קָא מַשְׁמַע לָן – לכן הוצרך רבינא להשמיענו שלהעיד שהאשה נשואה, נאמן. והטעם, שודאי מעדיף הוא שתהיה פנויה, דְּכַמָּה דְּקַיְימָא חָכֵי שְׁכִיחָא לֵיהּ – ככל שתהיה במצב שהיא פנויה הרי היא יותר מצויה לו, ואין לחשוש שמשקר בעדותו כדי שיוכל לקלקל עמה, שאם כן לא היה מעיד עליה שהיא נשואה.

רב נחמן דן על אריס שלוקח מבעל הבית יותר מכפי חלקו, אם הוא כשר לעדות: וְאָמַר רַב נַחְמָן, גָּנַב הגונב בחודש ניסָן שהוא זמן הקציר, וְגָנַב בחודש תִּשְׁרֵי שהוא זמן בציר הענבים ואסיפת התבואה לבית, לֹא שְׁמֵיהּ גַּנָּב – אינו נחשב כגנב להיפסל לעדות. מבארת הגמרא: הֲנֵי מִילֵּי – מה שאמרנו שאינו נפסל, זה רק בַּאֲרִיסָא – בפועל שעובד בשדה של בעל הבית, שנוטל בשכרו חצי או שליש או רבע מיבול השדה, שבאופן זה מורה הוא היתר לעצמו ליטול מעט יותר מחלקו בפירות מפני טרחו. וּכמו כן דין זה הוא רק אם לקח דָּבָר מוּעָט נוסף על חלקו בפירות השדה. וְכן רק אם עובד בְּדָבָר שֶׁגַּנָּמָה מְלַאכְתּוֹ במלאכה זו שהוא עושה, כגון בוצר ענבים, שבאופן זה אם היה פועל היה מותר לאכול בלי רשות בעל הבית, והאריס מחשיב את עצמו כפועל, ומורה היתר לעצמו ליטול, שסבור שאין בעל הבית מקפיד עליו על מה שנוטל יותר מחלקו ואין בזה גזל, ומכיון שאינו מכוין לאיסור אלא מורה הוא היתר לעצמו בדבר, אינו נחשב רשע ואינו נפסל לעדות.

הגמרא מבארת שדין איכר אינו כדין אריס: אִיכְּרֵיהּ דְּרַב זְבִיד – האיכרים של רב זביד, חַד מהם גְּנַב קַבָּא דְּשַׁעֲרֵי – קב של שעורים, וּפַסְלֵיהּ רב זביד לעדות, וְחַד גְּנַב קִיבּוֹרָא דַּאֲחִינֵי – אשכול תמרים, וּפַסְלֵיהּ רב זביד גם אותו, שמאחר ואינו נוטל שכרו מפירות השדה אלא מקבל שכר מבעל הבית, אין לו במה להורות היתר בנטילתו, לכן הוא כגנב שפסול לעדות.

הגמרא דנה באדם העובר עבירה וסבור שזו מצוה האם נפסל לעדות: הַנָּהוּ קָבוֹרֵאי – מעשה שהיה בקוברי מתים, דְּקַבְּרוּ נַפָּשָׁא – שקברו אדם בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל עֲצֶרֶת – שבועות, תמורת שכר, אף שאסור לעשות כן. שַׁמְתִינְהוּ – נידה אותם רַב פָּפָּא, וּפַסְלִינְהוּ לְעֵדוּת, וַאֲכַשְּׁרִינְהוּ – והכשירם רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לרב הונא, מדוע הכשרת אותם, וְהָא רְשָׁעִים נִינְהוּ, שעוברים עבירה מחמת הממון ודינם להיפסל לעדות. השיב רב הונא לרב פפא, אותם קברנים סָבְרִי – חושבים הם שמִצְוָה קָא עָבְדִי בקבורה, ומכיון שאינם חושבים לעבור עבירה, הרי הם כשרים. שאל רב פפא את רב הונא, וְהָא קָא מְשַׁמַּתִינָא לְהוּ – והרי אנו מנדים אותם, ובודאי מבינים הם שמנדים אותם מחמת העבירה, ואף על פי כן חוזרים הם לקבור ביום טוב פעם נוספת. אמר לו רב הונא, שאותם קברנים סָבְרִי שאף אם אכן מצוה לחלל יום טוב בשביל לקבור מת, אך כיון שסוף סוף כרוך במצוה זו חילול יום טוב, כַּפָּרָה קָא עָבְדִי לָן רַבָּנַן – החכמים רוצים לכפר לנו על העבירה שיש במצוה זו, ולכך מנדים אותנו, אבל באמת מותר לעשות עבירה זו.

אִיתְּמַר,

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45